

Arkeologisk undersökning

Göksbo fornlämningspark

Omkullfallna bautastenar

Raä 68
Göksbo
Altuna sn
Uppland

ANDREAS HENNIUS

UPPLANDSMUSEET

Arkeologisk undersökning

Göksbo fornlämningspark

Omkullfallna bautastenar

Raä 68

Göksbo

Altuna sn

Uppland

ANDREAS HENNIUS

Omslagsbild:

Resta stenar vid Raä 68, Göksbo, Altuna sn, Up

Rapport 2005:17, Arkeologiska avdelningen

© Upplandsmuseet, 2005

Allmänt kartmaterial: Copyright Lantmäteriverket. Medgivande 507-98-3212

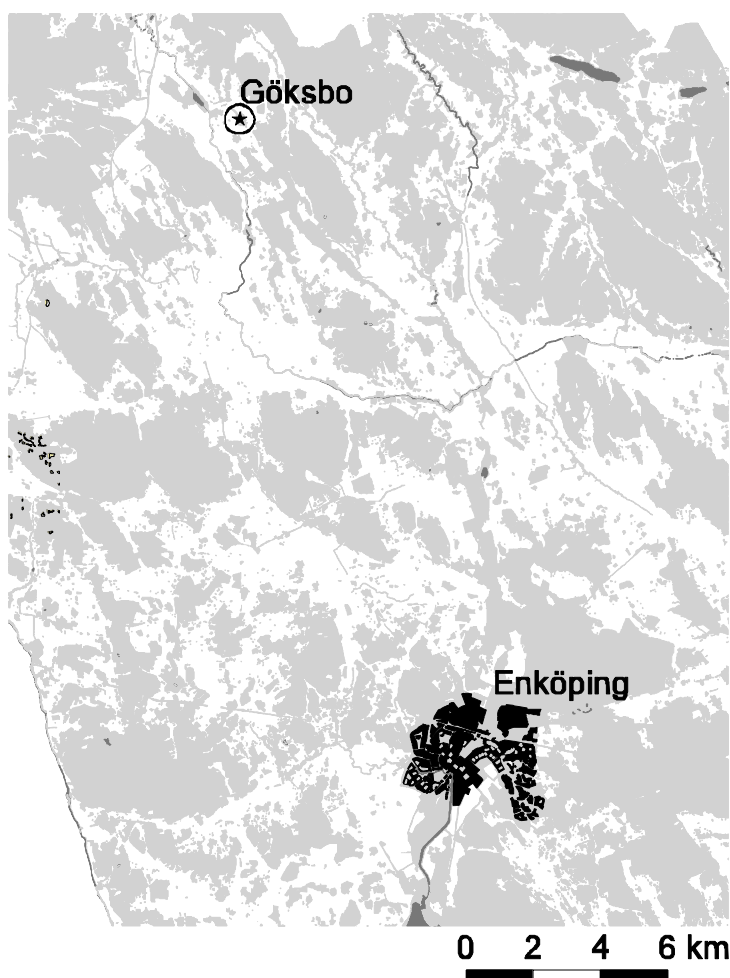
Upplandsmuseet, S:t Eriks gränd 6, 753 10 Uppsala
Telefon 018-16 91 00. Telefax 018-69 25 09
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Inledning	5
Topografi och allmänt om Göksbo	6
Fornlämningsmiljön	6
Undersökningsresultat	8
Sammanfattande diskussion	10
Administrativa uppgifter	12
Referenser	13

Inledning

Upplandsmuseet har på begäran av Länsstyrelsen i Uppsala län att genomfört en arkeologisk undersökning av platsen för resta stenar Raä 68, vid Göksbo, Altuna sn, Uppsala län, Uppland (fig 1). Två av de sju stenarna har under en längre tid legat omkullvälta vilket bland annat noterats vid fornminnesinventeringen 1980 samt av Upplandsmuseet 1990. Stenarna var placerade i vad som kan betraktas som en, under 1800-talet uppbyggd, nationalromantisk fornlämningspark i anslutning till gårdens huvudbyggnad. Syftet med undersökningen var att ta reda på om de resta stenarna tillhörde fornlämningsparken eller om de rests under förhistorisk tid. Efter undersökning skulle stenarna åter resas upp.

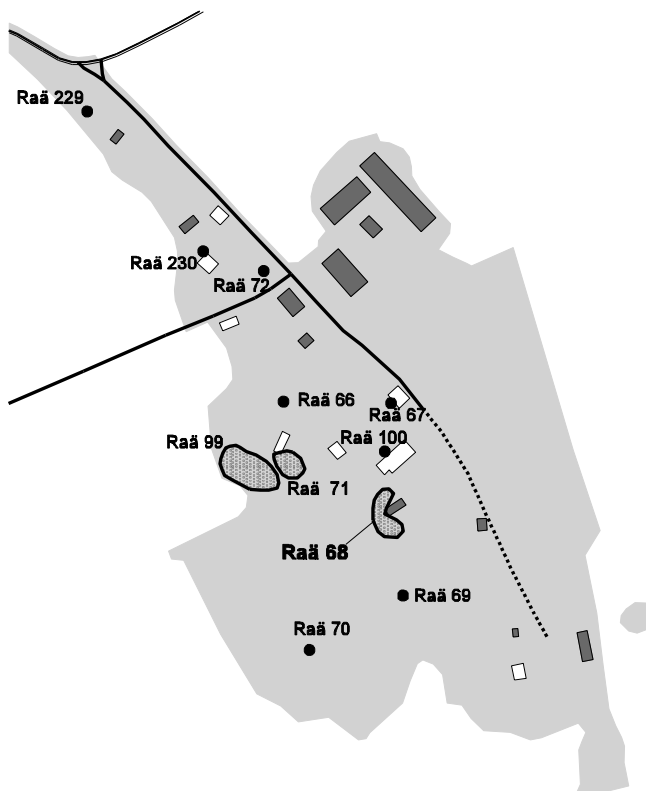
Figur 1. Göksbo är beläget cirka 2 mil norr om Enköping.

Topografi och allmänt om Göksbo

Göksbo är beläget nästan 2 mil norr om Enköping. Landskapet präglas av Enköpingsåsens splittrade skogsbevuxna höjdryggar med uppodlade områden i de mellanliggande lägre partierna. Gården är belägen på en markant höjdsträckning cirka 45 möh på östra sidan av Örsundaån, 2,5 km sydöst om Altuna kyrka. 1571 omtalas en frälsetorpare samt två "fordelskarlar och drängar" i *Göcksbodha*. De senare hette Erik skraddare och Jöns skomakare (DMS 1:8 s 52). Uppgifter om Gökbos historia lyser tyvärr med sin frånvaro både i Upplandsmuseets arkiv och i kartarkiven på lantmäteriet i Gävle. Under 1500- 1600-talen finns Göksbo angivet som frälsehemman. Detta införlivades i Revelsta fideikommiss på 1870-talet. På 1880-talet bebyggdes Göksbo av Olga Barbinska von Engeström som jaktstlott och sommarresidens. Byggnaden blev sedan permanentbostad för hennes ättlingar. Framför huvudbyggnaden finns två mindre flygelbyggnader. De flesta ekonomibyggnaderna uppfördes på 1890-talet (Från Mälardalen till skogsbygd 1993:69).

Fornlämningsmiljön

Förutom den nu undersökta Raä 68 som redogörs närmare för nedan finns runt huvudbyggnaden Göksbo ett flertal registrerade fornlämningar (fig 2). De flesta är av sentida ursprung eller ditflyttade. Lämningarna i närområdet utgörs av nedanstående fornlämningar. Utöver dessa skall det vid byggandet av den stora villan ha framkommit en mängd kol och ben som skulle kunna härröra från förhistoriska gravar.

Figur 2. Karta över Göksbo med de fornlämningar som redovisas i texten markerade.

- Raä 66:1 Runsten U1163, flyttad till Göksbo från fornborgen i Billerstena. Ristningen är en Sigurdsristning och runskriften tolkas av Wessén och Jansson som *"Vidbjörn och Karlung och Ärenger och Nase läto resa denna sten efter Ärenbjörn, sin käcke fader"* (Wessén & Jansson 1958:625f).
2. Rest sten, på västra sidan inhugget Uttagata.
- Raä 67:1-2 Lyftstenar? Två rundade stenar med inhuggna gropar och linjer. Stenarna är från nyare tid.
- Raä 69:1 Minnessten med drakslingor. Stenen har inskrifter på tre sidor. På den VSV sidan står *"till minne av femtioårs inbelfesten firad af polska folket i Krakau och af polske män här i Sverige"*. På den SSÖ sidan står bland annat *"loses Ignats von Krascewski 1812-1879"*. 7 m öster om denna sten finns en berghäll med inskriptionen *"18 4/10 79"*.
2. Friluftskapell i form av stenpelare med krucifix och en välsignande Mariagestalt. Runt pelaren ligger stenar med inskriptioner.
- Raä 70 Stensättningsliknande lämning som utgör grund till ett gammalt lusthus.
- Raä 71 Delvis borttaget gravfält med 3 högar och 2 runda stensättningar. Lämningarna är skadade.
- Raä 72 Resterna av en hög. Eventuellt är den delvis utgrävd.
- Raä 99 Bebyggelselämningar av soldattorp.
- Raä 100 Förvaringsplats för fornsaker.
- Raä 229 Block med inristning, hög samt höglignande bildning
- Raä 230 Plats för två borttagna högar

Undersökningsresultat

Den nu undersökta fornlämningen Raä 68 beskrivs i fornminnesregistret som gravfält? bestående av 7 resta stenar, vid revideringsinventeringen 1980 beskrivs lämningen som 6 resta stenar och en stensättning. En av dessa hade inskriptionen "Wikingarsgatan". Även om inventeringen är osäker på lämningens karaktär får den status av fornlämning. En av anledningarna är det sot och de ben som påträffades då huset byggdes.

Vid den arkeologiska undersökningen av lämningen kunde konstateras att antalet resta stenar var sju varav den sydvästra och nordöstra stenen fallit omkull. Den nordöstra stenen hade även spruckit i två delar. Lämningen var belägen mellan huvudbygganden och vedboden. Stenarna var 1-2 m höga, 0,6-1,3 m breda 0,4-0,7 m tjocka. De var placerade i två rader, närmast i par med en överbliven sten med ett par meters mellanrum (fig 3). Vad som missats vid besiktning av fornlämningen var att alla stenar var försedda med parvis placerade borrhål i nedre delen samt att den omkullvälta stenen även hade ett bormärke efter brytning på undersidan (fig 4).

Figur 3. Raä 68 som den såg ut då undersökningen inleddes. I bakgrunden syns Robin Olsson. Foto: Andreas Hennius, Upplandmuseet.

Figur 4. Borrhålet i botten på den välta stenen i söder. Foto: Robin Olsson, Upplandsmuseet.

Vid varje omkullfallen sten grävdes två meterrutor (fig 5). Rutorna grävdes för hand med spade och skärslev. I groparna påträffades glas, tegel och stengods. Inga anläggningar eller fynd vittnade om förhistoriska aktiviteter. Avsaknaden av förhistoriska lämningar och borrhålen i stenarna gör att lämningen tolkas som uppförd i sen tid.

Figur 5. Vid varje omkullfallen sten grävdes två kvadratmeterrutor. På bilden beskriver Andreas Hennius lämningen. Foto: Robin Olsson, Upplandsmuseet.

Sammanfattande diskussion

Den undersökta lämningen Raä 68 har troligtvis anlagts tillsammans med övriga nationalromantiska monument i området kring huvudbyggnaden vid Göksbo. Trots lämningens ringa ålder är den intressant ur ett ideologiskt perspektiv då den tydligt avspeglar 1800-talets vurm för en ärorik forntid. Termen nationalromantik avser i allmän bemärkelse en attityd som försöker återknyta till en äldre nationell kulturtradition. En sådan hållning framträder i Sverige under 1600-talets göticism men återkommer i en ny variant i och med 1800-talsromantiken. Såväl 1600-talets som 1800-talets nationalromantiska strömningar fick stor betydelse för dokumenterandet och studiet av den folkliga kulturen. Som exempel kan nämnas 1600-talets *"Rannsakingar om antikviteter"*. 1800-talets romantik hämtade inspiration från folkvisor och sägner. Inom bildkonsten blev även den fornnordiska mytologin ett viktigt inslag. Vid Göksbo kan detta exempelvis spåras i de stenar med drakslingor som restes över polska hjältar eller den ditflyttade runstenen med den inristade Sigurd då han dräper draken Fafner. Sett ur detta perspektiv framstår de resta stenarna vid Raä 68 som ett typiskt barn av sin tid – drömmen om en egen fornpark och en lång historia. Därför vittnar stenarna om *"...människors verksamhet under forna tider..."* (lag (1988:950) om kulturminnen m.m.) och bör således även i fortsättningen kunna betraktas som fornlämning trots sin ringa ålder.

Administrativa uppgifter

Plats: Göksbo, Altuna sn, Uppland

Raä nr: 68

Fornlämningstyp: Resta stenar

Undersökningstyp: Arkeologisk undersökning

Orsak till undersökningen: Restaurering av fornlämning, uppresning av omkullfallna stenar

Projektdeltagare: Andreas Hennius och Robin Olsson

Upplandsmuseets dnr: 868/05

Arkeologiska avdelningens projekt nr: 8177

Dokumentation: Förvaras vid Upplandsmuseet

Beställare: Länsstyrelsen i Uppsala län, kulturmiljöenheten

Handläggare på Länsstyrelsen: Ann Segerberg

Länsstyrelsens tillstånd och datum för beslut: 431-9959-05, 2005-10-11

Referenser

DMS 1:8. Ferm, Johansson & Ramqvist. 1994. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

Fornminnesregistret

Från Mälارvik till skogsbygd. Landsbygdens kulturmiljöer i Enköpings kommun. Enköpings kulturnämnd. 1993.

Lag (1988:950) om kulturminnen m. m. Rixlex.

Nationalencyklopedin. Band 14. Uppslagsord: Nationalromantik. Bokförlaget bra böcker. Höganäs 1994.

Wessén & Jansson. 1958. Upplands runinskrifter. Fjärde delen. Kungliga vitterhets historie och antikvitets akademien. Stockholm.

